

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Kitap İncelemesi / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 03.11.2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 03.04.2024

Yayın Tarihi / Date Published: 30.06.2024

İntihal | Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir./ This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Değerlendirme | Peer-Review

İki Hakem / Çift Kör Hakem

Double anonymized - Two External

Atıf | Citation

Korkmazgöz, U. (2024). Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı. *ÇAKÜTAD*, 4 (1), 69-76.

Telif Hakkı | Copyright

(CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır./ Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International License.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği ve yazarın sorumluluğunda olduğu beyan olunur./ It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Etik Kurul İzni/Ethics Committee Permission

Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır./ Ethics committee permission is not required for this study. No research has been conducted on any living creature (human or animal).

Finansman ve Çatışma Beyanı | Grant Support and Conflict of Interest

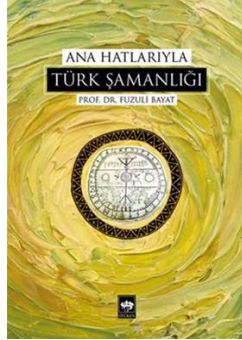
Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır./ The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması olmadığını ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder./ The author of the article declares that there is no financial conflict of interest with any institution, organization, or person related to this study and that there is no conflict of interest between the authors.

Bayat, Fuzuli (2006). Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı. İstanbul: Ötügen Yayınları.

Umay KORKMAZGÖZ

Yüksek Lisans Öğrencisi,
Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı,
umay.kgoz34@gmail.com,

Şamanizm, uzun bir dönemden beri ilim dünyasının dikkatini çekmektedir. Onun için bu konuya ilişkin çok sayıda çalışma yapılmıştır. Dahası Türk şamanlığı da en çok araştırılan alanlardan biridir. Bu araştırma alanında önemli uzmanlar yetişmiştir. Bunlardan biri de Azerbaycan Türklerinden Prof.

Dr. Fuzuli Bayat'tır.

Fuzuli Bayat, 1958 yılında Azerbaycan'da dünyaya gelmiştir. 1984 yılında Azerbaycan Diller Üniversitesi Fransız-İngiliz Dili Bölümünü başarılı bir şekilde yüksek lisans derecesi ile bitirmiştir. Azerbaycan Üniversitesinden sonra 1990 yılında Özbekistan Bilimler Akademisinin Dil ve Edebiyat Enstitüsünde doktora tezini savunmuş ve bu sayede "Profesör Doktor" ünvanını almıştır. 1990 yılından 1992 yılına kadar Azerbaycan Bilimler Akademisinin Edebiyat Enstitüsünde ilmî araştırmacı olarak çalışmıştır. 1993 ve 1995 yılları arasında ise Orta Türk Edebiyatı Bölüm Başkanlığı görevi yapmıştır. 1993 ve 1997 yılları arasında "Doçent" ünvanı ile çalışmalarına devam etmiştir. Tüm bu yapmış olduğu çalışmalar dolayısıyla 1997 yılında Azerbaycan Yazarlar Birliği'nin üyeliğine seçilen Bayat, hâlâ bu birliğe mensuptur. Ardından üst aşama doktora tezini savunmuş, "Filoloji İlimler Doktoru", "Bilim Doktoru" ünvanına layık görülmüştür.

Fuzuli Bayat, yurt içi ve yurt dışı olmak üzere otuzdan fazla kitap yayımlamıştır. Aynı zamanda 2012

yılından bugüne Folklor Enstitüsü'nde Muasır Folklor Bölümünün başkanıdır.

Bilindiği gibi Fuzuli Bayat, Türk şamanlığına dair yaptığı çalışmalarla tanınmaktadır. Nitekim, “Türk Şaman Mitolojisinin Teonimleri” (2022), “Türk Kültüründe Kadın Şaman” (2015) adlı eserleri, Şamanizm üzerine yapılan önemli araştırmalardır.

Bunlardan bir tanesi de 2015 yılında kaleme aldığı “Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı” adlı çalışmadır. İlk baskısı 2006 tarihinde yapılan eser, İstanbul'da bulunan Ötüken Yayınları tarafından yedi kez yayımlanmış olup 294 sayfadan oluşmaktadır. Yazarın bu eseri; aynı cilt içinde iki kitap, on yedi bölümden oluşmaktadır. İlk kitapta birden on üçüncü bölüme kadar olan kısım bulunmaktadır. Diğer bölümler ise ikinci kitapta işlenmektedir.

Buna göre birinci kitabın adı yazar tarafından “Şaman Statüsüne Geçişin Yapısal İşlevsel Tarafları ve Şamanlığın İç Yapısı” şeklinde belirlenmiştir. Bu kitabın ilk bölümü “Türk Şamanlık Sistemi, Türk Kültürü Açısından Şamanlık” başlığını taşımaktadır. Sosyokültürel bağlamda şamanlık, felsefi pratik bir akım olup Türk kültürünün tüm yönlerini kapsamaktaydı. Bilindiği üzere Türkler zaman içerisinde birçok farklı dine mensup olmuş, fakat şamanlığa dair unsurları unutmamış ve bu unsurları günümüze kadar taşımayı başarmıştır. Bu durumda şamanlığı ‘doğa dini’ olarak adlandırabileceğimiz gibi felsefesini de doğa hadiselerine ve doğaüstü varlıklara bağlayabiliriz. Dünyamız ile makro-kozmosla mikro-kozmos arasındaki ezeli dengeyi korumak şamanların en öncelikli görevleridir. Şamanlık yalnızca bir inanç sistemi olarak görülemez, şamanlığa tümüyle bu şekilde bakmak doğru sayılmaz çünkü şamanlık aynı zamanda felsefi bir olgudur.

Eserin devamında bulunan “Şamanlık Görevinde Çağrı Kodu” adlı başlıkta ise şamanlığın temel kuralı olan çağrı kodu, yani seçilmiş anlamına gelen çağrı olgusu incelenmiştir. Çağrı denilen eylem rastgele yapılamaz, göreve çağrılan kişide doğuştan yetenek bulunmalıdır. Örneğin; bu göreve çağrılan kişinin beden özelliği diğerlerinden farklıdır. Seçilmiş kişinin aynı zamanda psikolojik olarak da farklı bir özelliği bulunmalıdır. Bütün bunlardan anlaşıldığı üzere seçilmiş kişilerde aslında seçilmişlik doğuştan mevcuttur.

“Kültürel-Etnografik Açıdan Şaman Hastalığı (Sınama)” başlığına gelindiğinde bu konu kültürel açıdan şaman hastalığı, şamanın seçilmesinin ilk belirtisidir. “Aslında G. Ksenofontov’un da dediği gibi şamanlık bir delilik kültürüdür.” (Bayat, 2015, s. 40). Etnografik olarak ise “ritüel parçalanma” adı verilmiş olan olgu üzerinden işlenmiştir. Ritüel parçalanma, şaman adayının sıradan insanlara göre yaratılışındaki farklılıkların tespit edilmesidir. Kemiklerin sayılması, şaman adayının etlerinin özel bir kazanda kaynatılma-

sı gibi işlemler yapılır. Eğer kemik sayısı belirtilmiş sayıdan az ise şaman adayı, şaman olamaz.

Öncelikle hiçbir şaman, seçimi gönüllü olarak kabul etmez çünkü şaman hastalığı, şaman seçilmenin öncelikli belirtisidir. Bu anlamda bilgi veren V. I. Verbitskiy'e göre bir şaman adayı görevini geri çevirmek isteyebilir fakat bu takdirde bu kişi sakat kalabilir, delirebilir veyahut ölebilir. Bu durumda, iyileşmesi için tek yol şamanlığı kabul edip kamlık yapmasıdır.

“Ölüp Dirilme Olgusu” adlı başlıkta şaman olunmaz şaman doğulur formülünün ana hattında şu felsefe yatmaktadır: Bir şamanın ritüel olarak ölmesi akıl dışı olguların anlam kazanması için yapılmış bir koddur.

Kastedilen durum, ritüel ölümün öteki âleme geçmeye hizmet eden tek yol olduğudur. Bu durumda şaman, zaman ve mekân algısında serbestlik kazanmaktadır. Şaman olma süresi içinde şaman, semai eşi olarak bildiğimiz bir ruhla aynı hayatı paylaşır. Bahsi geçen durum bir kadın şaman için de geçerlidir. Hatta bu durumda paylaştıkları hayatta bir çocukları bile olabilir. Şaman, süt veren Mitolojik Ana'nın ters hâlidir ve tüm bu olgular şamanlığın anaerik dönemden geldiğinin işaretidir. Şamanlar, bu olguları yaşatmak amacıyla kadın kıyafetleri giyerler.

Türk mitolojik algısında ateş ve demire hükmeden kişiye kurtarıcı olarak bakılmaktaydı. Şamanın adaylık sürecinde demircinin etkin role sahip olması onun kurtarıcı olarak görülmesiyle ilişkiliydi. Nitekim eserde bu konuya ilişkin hem bazı hususların altı çizilmiş hem de buna dair birkaç hikâye örnek olarak sunulmuştur.

Kitabın “Türk Şamanlığında Verginin Yapısı” adlı başlığında Türk Şamanlığına özgü “pasif ve aktif şamanlık” olgusu ele alınmaktadır. Pasif şamanlıkta genelde görev reddedilemez ancak görevi kabul etmemenin bir tek yolu vardır. O da şaman adayının parçalanıp yenilme zamanında ona ait kemiklerin sayısının fazla çıkmamasıdır. Ruhlar tarafından adaydan görevin yani verginin geri alınması da ancak ölmüş bir kadın akrabasının kaburgalarına dokunması ile mümkündür.

“Şaman Eğitim Süresi ve Şaman Ağacı” adlı başlık, adından da anlaşılacağı üzere şamanın geleneksel eğitim konusunu işlemekte ve şaman ağacının onların kaderinde oynadığı rolü görseller eşliğinde kapsamlı şekilde aktarmaktadır. Şamanın eğitimde iki rolü vardır: Biri şamanın kendi eğitimi diğeri ise şamanın toplumu eğitmesidir. Şamanın öğrenenden bilene dönüşmesine ise “şaman kaldırması” yani “usuyu” denir. Şaman adayları, usta ve yaşlı şamanlar tarafından eğitime ve talime tâbi tutulur. Aşama aşama devam eden bu eğitimler, bedensel ve ruhsal konularla ilgilidir. Bu eğitimlerde dinî ve mitolojik anlatımlar, sihir, ölü ruhları diğer dünyaya gönderme, ruhlarla te-

mas kurma, ilahi söyleme, dans etme ve kurban sunma, davul çalma gibi birçok yeti şaman adayına kazandırılır. Bir şaman aynı zamanda usta şaman gözetiminde yemin denilen bir tören sürecinden de geçecektir. Bu süreçte şaman hangi koşulda olursa olsun yeminini bozmamalı ve topluma yararlı olmaya devam etmelidir. Bu bilgilerin yanı sıra bölümde şamanın göreviyle ilgili şiirsel öğütlerden örnekler de verilmiştir.

“Şaman Ruhunun Görünüşü ve Hayvan Ana” isimli bölümde şaman ağacı ve hayvan ana, şamanın yeniden oluşması için önemli role sahip iki unsur olarak vurgulanmaktadır. Şaman memoratlarından edindiğimiz bilgiye göre şamanları dünyayı getiren de bu hayvan anadır. Zaman zaman demir kanatlı kartala dönüştüğü de belirtilir. Bu bölümde hayvan anaya verilen farklı isimler, görünüşündeki değişiklikler detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

“Cinsiyet Değiştirme veya Travestizm” adlı bölümde ise şamanlığın anaerik toplumda ilk olarak kadınlar tarafından yapıldığı, sonraki dönemlerde ise erkeklerin bu şamanlık sistemine dâhil olduğu anlatılır. Bazı durumlarda erkek şamanların kadın kıyafeti giymesinin kadını anımsatmak ve ona duydukları saygıyı yaşatmak adına yapıldığı eserde belirtilmiştir. Öte yandan şamanların alt ve üst dünyaya vâkıf oldukları gibi karşı cinsin yaşamına da vâkıf olabilmek için cinsiyet değiştirmeyi (travestizm) seçtiği çeşitli memoratlar eşliğinde anlatılmıştır.

İkinci kitapta ise “Türk Şamanlığının Dış Etkenleri”ne yönelik hem bilgiler aktarılmış hem de görseller paylaşılmıştır. Bu bölümü takip eden “Tarihî Süreç İçinde Türk Şamanlığı” başlığında ise Bayat, “Şamanlık, kendinden önce mevcut olan Gök Tanrı dinini, ecdat kültürüyle bütünleşmiş, onları yeniden yoğurup şaman çağına uygun kılmış ve senkretik bir olgu oluşturmuştur. Yanlış bir yaklaşım sonucunda bir din olarak kabul edilen şamanlık, olsa olsa bir esrime tekniği olup karmaşık ideolojili, pratik yönlü bir kültür öğesidir.” (2015, s. 109) diyerek kültür ile din arasındaki ilişkiye açıklama getirmiştir. Dolayısıyla bu konuda çok farklı görüşler olsa da Bayat’a göre şamanlığı bir din olarak kabul edemeyiz. Ayrıca bu bölümde şamanlığın kökeni hakkında bilgi verilirken bu sistemin güney, kuzey vb. coğrafi boyutlarına ve dinlerle devletlerin etkili olduğu tarihî yönlerine dikkat çekilmiştir. Yazar, bu konu hakkında özellikle iki görüşe yer vermektedir: Birincisi, şamanlığın kuzey kökenli olması, ikincisi ise güney kökenli olmasıdır. Yazara göre ikinci görüş benimsenmiştir. Bu görüşte ilk şamanların kadın olduğu kabul edilir ancak burada asıl önemli nokta şudur: Şamanlığın kökeni nerede başlarsa başlasın tarihî açıdan Paleolitik Dönemlere kadar uzanmaktadır.

“Dikotomik Şaman Dünyası” adlı bölümde şaman adının etimolojik olarak çeşitli Türk dillerinde karşılaştırılması ve şaman adının anlamının nereye dayandığı hakkındaki görüşler incelenmiştir. Bu görüşlerden en önemlisi

“Ötügen” kelimesi ile anlam ve biçimsel yönden yakınlıktır. Bunun yanı sıra “Yapısal-İşlevsel Açısından Şaman Tipleri” adlı alt başlıkta da Grigory Potanin’in şamanları ikiye ayırdığı görülmektedir. Bunlar, iyilik kaynağı olan ve gökten gelen ak şamanlarla kötü ağaçtan türeyen kara şamanlar şeklinde tasnif edilmiştir. Ak kamlar, Tanrı Ülgen ve etrafındaki iyi ruhlara tapar ve insanlara iyilik yaparlar. Kara kamlar ise tam tersine yer altının kötü ruhlarının emri ile insanlara kötülük yaparlar. Yazar, bu tasniften hareketle söz konusu şamanları; görevleri, kıyafetleri, davulları vb. özellikleriyle görseller eşliğinde aktarmıştır.

Şaman dünya bakış açısına göre her şeyin bir ruhunun olduğu düşüncesi “Reenkarnasyon Bağlamında Ruh İnancı” başlığı altında anlatılmaktadır. Şaman ise tüm ruhların dilini bilendir. Ruhun seyahatine inanan şaman, aynı zamanda bu ruh inancını sistemleştiren kişidir. Şamanizm’de insanın üç ruhu olduğuna inanılır. Ölümünden sonra bu üç ruhtan biri mezarda bedene eşlik eder, biri ruhlar âlemine diğeri de göğe çıkar. Nitekim reenkarnasyon hemen hemen her dönemde insanlığın dikkatini çeken bir olgudur.

“Sözlü Kültür Bağlamında Şaman Dünya Görüşü ve Şaman Mitolojisi”, “Şaman ve Memoratları”, “Sosyokültürel Açısından Şaman Kerametleri”, “Şaman Bir Savaşçıdır”, “Şamanın Dua ve Alkışı” adlı alt başlıkların da bulunduğu “Şaman Folkloru” bölümünde konuların detayları; zaman ve mekân tasvirlerinin incelenmesi, bununla ilgili görsellerin okuyucuya aktarılması ve bilgi hazinesinin zengin olması bakımından dikkat çekici bir bölümdür.

“Şaman Folkloru” başlığının muhtevasına bakıldığında şamanın kendi dünyasını sözlü kültüre dayalı mit, efsane, memorat ve şiirlerle kurduğu sonucuna varılabilir. Şamanlar tarafından oluşturulan veya onlar hakkında anlatılan sözlü kültür ürünleri incelendiği zaman bunların şamanlığın dünya görüşünü yansıttığı söylenebilir. Dahası bu ürünler her ne kadar önceki veya sonraki kültür unsurlarından yararlı olsa da orijinal anlatılar olarak dikkat çekmektedir.

Yazar; “Şaman kozmogonisi de genel hatlarıyla Türk mitolojik sistemindeki evren tasarımının tekrarı niteliğindedir. Evrenin üç tabakadan oluşması her tabakanın çeşitli katmanlardan ibaret olması ve katmanlarda ruhların yerleşmesi şaman dünya görüşünün özünde Türk mitolojik sisteminin durduğunu ispat eder.” der (Bayat, 2015, s. 147).

Yazar ayrıca “Şaman mitolojisinde hem üst hem de alt âlemin hâkimleri Gök Tanrı’nın oğullarıdır. Şamanın bilgisi trans hâlinde iletildiğinden ilk bakışta açık olmayan, karmaşık bir karakter sergilemektedir.” demektedir (Bayat, 2015, s. 154). Olayın aslında ise şaman, gizli olan bilgiyi profan dünyaya simgelerle ve örtülü bir dille aktarmaktadır. Ayrıca şaman mitolojisi görsel

olarak giysi ve davulda toplanmıştır. Bu bakımdan davul ve elbise, şaman mitolojisinin görünür varyantıdır. Bilindiği üzere şaman davulu henüz yapım aşamasında bile çalgı aletinden ziyade şamanın karakterini anlatan bazı semboller ve anıların izi olarak tasarlanır.

“Şaman Bilincinin Dışa Vurması Bağlamında Şaman Simgeleri” başlığında Yakut, Güney Altay, Hakas, Sagay, Tuva, Mançu vb. farklı Türk toplumlarındaki şamanlara ait kıyafetlerin görsellerinin çoğunluğu N. A. Alekseyev’in kitabından alınarak görseller eşliğinde karşılaştırmalı olarak anlatılmıştır. Dahası bu kısımda onların başlık, maske ve davullarına hatta kehanet aracı aynalarına dahi aynı özenle yer verilmiştir. Yine çoğunlukla aynı kaynaktan yararlanılarak şaman tokmağı ve resimleri hakkında da bilgi aktarılmıştır. Kısaca bu başlıkta şamanın kıyafetleri ve tüm araçları hakkında bilgiye ulaşılması mümkündür.

“Kam, Kamlık ve Kam-Siparişi İlişkisi” başlığında anlatılanlara göre şaman, esasen ritüeller yapabildiğinde tam anlamıyla şamanlığını kanıtlamış olur. Bu başlık altında hem Sibirya’daki şamanların hem Türk şamanlarının kamlığı gece saatlerinde yaptığına, kamlık formülüne, oyun felsefesinde kamlık gibi konulara değinilerek Potanin’in kamlık tasnifine de yer verilmiştir.

Yazar tarafından “Şamanın Tedavi Sistemi” adlı başlıkta şamanın asıl görevlerinden birinin topluma faydalı olmak şeklinde ele alınmasıyla elbette onun hekimlik gibi bir yetiye sahip olması gerektiği de belirtilmektedir. Şaman tedavi sistemi genellikle ruhları iyileştirme ve koruma olarak düşünülmüş olsa bile biyolojik bedenle enerji kaynakları ile de tedavi etmelidir. Şaman, bu durumda fizyolojik bedeni de dünya gibi görür ve üçe ayırır: Baş ve boyun “gök”, omuz ve kasık “su”, kasık ve ayaklar “yer” olarak tanımlanır. Şaman dünya görüşüne göre hastalık, bizi çevreleyen, görülen ve görülmeyen dünya ve varlıkların insan üzerindeki etkisinin sonucu ortaya çıkar. Yine şaman geleneğine göre bunun bir başka sebebi ise insanoğlunun doğayı ihmal ve tahrip etmesiyle ilişkinin dengelerini bozmasıdır. Şaman, dış dünya ile iç dünyanın niteliklerini ve dilini bilen, onlarla temas kurabilen gizli bir bilgiye sahiptir. Bu durumda olumsuzluğu da giderebilecek tek kişi şamandır. Hastalığın kötü ruhtan kaynaklı olması ve ruhun bedenden uzaklaştırılması gereklidir. Ruhun kaybı bedeninin direnç gücünü sıfırladığı için şaman, bazı araç gereçlerden yararlanır. Hastalığa sebep olan ruhun bedeni terk etmesi korku, stres, manevi çöküntü, ruhsal ve fiziksel yorgunluk ile baş gösterir. Şaman, insan fizyolojisini bilen fakat fiziksel hastalık sebeplerini az bilen kişi olsa da insan vücudundaki enerji kaynaklarını iyi bilir.

Yazar, eserinde “İnsan sağlığı, düşüncesi ve yaşamı bir başa, doğanın beş gücüne (ağaç ana, yer ana, metal veya rüzgâr ana, su ana) endekslenmiş durumdadır. Bu güçlerden her biri vücudun bir veya birkaç organı ile bağlantı-

lıdır. Mesela ağaç ana, karaciğeri ve öd kesesini yönlendirir; ateş ana, kalbi ve bağırsakları; yer ana, mideyi ve dalağı; metal (rüzgâr) ana, akciğeri; su ana ise böbrekleri yönlendirir.” şeklinde cümlelere yer vermektedir (Bayat, 2015, s. 237). Bu cümlelerden öyle anlaşılıyor ki şamanlık sisteminde insan sağlığı bütünüyle doğayla iç içedir. Bunların yanı sıra eski şaman tedavi yöntemlerinden refleksoloji, Çin’de ve diğer doğu ülkelerinde alternatif tıp yöntemlerinden biri olarak varlığını ve işlevlerini sürdürmüştür.

Ölüm tüm varlıklar için döngü hâlinde ve doğal bir süreç olarak kabul edilir. Ölüm ve ölümden sonrasının gizli kapıları hemen hemen her toplumun mitolojisine ve yaşayış tarzına etki etmiştir. “Şaman Definlerinin Sosyal-Etnografik Bağlamı” isimli bölümde ise şaman memoraatlarına göre ölmüş şamanların gömülmediklerinden ve daha farklı defnetme yöntemlerinin olduğundan bahsedilmektedir. Bilindiği üzere şamana yaşarken olduğu gibi ölümünden sonra da saygı duyulur. Yaşamı boyunca yardımı dokunduğu her insan onu uğurlamaya gelir. Bayat’ın eserinde verdiği bilgiye göre N. Katanov da bu durumu tasdik etmektedir. Ölen şamanlar bir ağaca asılırlar, burada etin kemikten ayrılması beklenir ve bu gerçekleştiğinde ikinci definde kemikler toplanıp insan ve hayvanların ulaşmasının zor olduğu تنها bir alana gömülür. Tenha bir yere gömülmesinin sebebi şamanın ruhunun rahat-sız edilmemesi düşüncesidir.

“Şamanlığın Etkileşimi ve Post Şamanlık” adlı başlıkta şamanlığın varoluşundan itibaren başka dinlerle etkileşim içerisinde bulunduğu anlatılmaktadır. Şamanlık, bu alışveriş sürecinde kendini farklı dinler içerisinde de yaşatmayı başarmıştır. Şamanlık, insanoğlu tarihinin de inanç sistemlerinin kökeni görevini görmüştür. Bundan dolayı farklı dinlere geçiş söz konusu olsa bile halk inançlarının temeli şamanlığa dayandırılmaktadır. Araştırmacılar tarafından felsefi-pratik sistemlerle ve dinlerle karşılaştırılmış, bunların içerisindeki varlığı tespit edilmiştir. Elbette birçok sisteme tesir eden şamanlık, aynı şekilde bu sistemlerden ve dinlerden etkilenmiştir. Bu bölümün devamında ise yazar “Post Şamanlık” konusunu incelemiştir. Buna göre Bayat (2015, s. 270); “Şamanlık, geçmişin kozmik bilgileri şeklinde geleceğin kuruluş veya en azından koruma programıdır” diyerek şamanlığın kültür aktarıcı yönünü de ortaya koymuştur. Hristiyanlıkta kendi kültürel kimliklerini unutmaya başlayan Sibiry’a’daki Türk topluluklarının yeni kimlik arayışlarında şamanlık etkili olmuş ve “Post-Şamanlık” denilen yeni sistem millî bilincin temel noktası hâline gelmiştir.

Ayrıca okurun aklında yer edinmesi ve anlatılan bilgileri somutlaştırması adına kitabın son sayfasında coğrafi bölgeleri gösteren, ilgili şaman coğrafyasını ve coğrafi davul türlerini aktaran bir haritaya yer verilmiştir. Eserde, Türk Şamanlığı tümüyle ele alınmış olup şamanın kendisine ait dünyası,

ritüellerinin tekniği incelenmiş, benzer ve ayrı yönleriyle birlikte Türk şamanlığının gerçek kabul ettiği hâli anlatılmıştır. Eser, dil ve üslup yönünden de değerlendirilirse yazarın akademik bir dil kullandığı görülmektedir. Okurun, ilk bakışta anlamada zorluk yaşama korkusunu canlı tutabilecek bir yapı söz konusu olsa da nitelikli bir üslupla işlenen önemli bilgilerin karmasına evrilen bu eser ile konuya ilgisi olan okurun şamanlık, şaman tarihi, şaman mitolojisi, şaman kıyafet ve tamamlayıcı unsurları, enerji alanları, geleneksel tedavileri, ritim felsefesi gibi birçok bilgiye ulaşabileceğini söylemek mümkündür.